

یوزندک و ...
کله کورلرنا ...
تاریخه لر صبح ...
نودسته در قول ...
مخبرده بر نفسیها اید بیجا

بیت ✓

حسنی خوش اول قد و نحو مسکنی ایور
خوش ادا صبور چلان اسمی دخی ایوید

ماره عنندک اولدم اواره
بوانسته ایله پنجا کل بر چاره

KLASİK TÜRK MUSİKİSİNİN ANA SAZLARI

Hızır Ağa. *Tefhîmü'l-makâmât* adlı eserinde tanburî tasviri.
TSMK, Hazine, nr. 1793, vr. 21a.

Ney, 19. yüzyıl.

Neyin ikinci boğumunda Osmanlı Türkçesi ile yazılan "Bolâhenk" kelimesinden de anlaşılacağı gibi Bolâhenk sınıfından olan ney, Kenan Rıfâî Dergahına aittir.
Mevlana Müzesi.

NEY

FARŞÇA kamış anlamına gelen *nây* kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Ney üfleyene 'nâyî' yahud 'neyzen' denir. Kamıştan imal edilen arkaik bir enstrümandır. İlk örnekleri Mezopotamya medeniyetlerinde görülür. Ney tek parçadan oluşan dokuz boğumlu bir kamıştan meydana gelir. Kamışın içi boşaltılır, biri arka kısımda olacak şekilde yedi delik yani perde açılır. Neyin son boğumlarına farklı metallerden altın, gümüş gibi bilezikler takılır. Bunlara 'parazvane' denir. Neyin başına 'başpare' denilen konik bir ağızlık takılır. Başpare genelde boynuzdan imal edilir. Ney, farklı uzunlukta üretilerek farklı akortlar için kullanılabilir. Özellikle tekke müziğinde kullanılan neyin Mevleviler için çok önemli bir yeri vardır, zira Mevlana, *Mesnevî*'nin ilk 18 beytinde neyin hikayesini anlatmaktadır. Her ne kadar eskiden eğlence çalgısı olarak kulla-

nılıyorsa da, insan-ı kamili anlatan bir metafor olarak Mevlevi ayinlerinin baş unsurlarından biri hâline gelmiştir. Osmanlı tarihi boyunca yetişmiş önde gelen neyzenlerin hemen hepsi Mevavidir. 20. asrı idrak etmiş önemli neyzenler arasında Hüseyin Fahreddin Dede, Aziz Dede, Emin Efendi, Neyzen Tefvik, Hayri Tümer, Halil Dikmen, Aka Gündüz Kutbay, Süleyman Erguner ve Niyazi Sayın'ı anabiliriz.

Aşağıdaki QR kodunu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

TANBUR

Tanbur, 20. yüzyıl.
Mevlana Müzesi.

TANBUR, Türk müziğinde yaygın kullanılan telli bir sazdır. Ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinemese de bazı araştırmacılar kökenini Sümer'e kadar götürür. Sümerce *pantur* kelimesinden geldiği rivayet olunur. Her parçası ahşaptan üretilir. Büyükçe gövdesi, uzun sapı ve yarım küre şeklinde armudi yapısı vardır. Kaplumbağa kabuğundan elde edilen bağa mızrapla çalınır. Perdeli bir enstrüman olması ve sapında icrada kullanılan perdelerin hepsinin sırayla yer alması sebebiyle Türk müziğinin temel enstrümanı olarak kabul edilir. Beş adet teli, icracıya ve devre göre değişmekle birlikte ortalama 36 perdesi vardır. Perdeleri sabitlenmemiş olup sağa ve sola kaydırılarak ayarlanabilir. Virtüözitesi ile geleneksel icraya yeni bir anlayış getiren Cemil bey, tanbur icrasında çığır açmıştır. Tanburun 20. yüzyıldaki en önemli icracıları Tanburi Cemil Bey, Mesud Cemil Bey, Refik Fersan, İzzettin Ökte, Ercüment Batanay ve Necdet Yaşar'dır.

Aşağıdaki QR kodunu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

DAİRE

Daire, 19. yüzyıl.
Mevlana Müzesi.

Aşağıdaki QR kodunu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

DAİRE, klasik Türk müziğinin yegane temel ritim enstrümanıdır. 500 yıldan daha uzun bir müddetten beri kullanıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. 30-40 cm aralığında ince bir kasağa sahiptir. Bu kasağın bir tarafına münasip bir deri gerilir. Kasağa beş çift zil takılır. Bu zillere eskiden kulak ismi verilirdi. Beş çift zili olan dairelere, beş kulaklı daire denirdi ki makbulü de böyle olan dairelerdir. Eskiden ziller pirinç ve altın karışımından dövülerek imal edilirdi. Daire, fiske tekniğiyle çalınır. Eskiden hanendenin elinde daire bulunması ve okuyacağı eserin usulünü bu dairede vurarak göstermesi icranın şartlarından addedilirdi. Daha sonra bu âdet şarkı fasıllarında serhanendenin elinde def tutması ve faslı defte usul vurarak idare etmesi geleneğine evrilerek devam etmiştir.

KUDÜM

'KUDÜM'ün Arapça 'kadem' kelimesinden türediği düşünülmektedir. 'Ayak basma', 'sabit olma', 'yoldan gelme' gibi manalara gelir. Kudümün görevi de zaten musiki içindeki usulün takibini sağlamak ve heyeti yönetmektir. Kudüm icra edenlere 'kudümî' yahut 'kudümzen' denir. Mutriban (Mevlevi ayin icra heyeti) içerisinde şef görevi gören kudumzene de 'kudümzenbaşı' denir. Kudüm, yapı olarak iki yarım küre şeklindedir. Bu iki tekne bakır alaşımlardan imal edilir. Biri diğerine göre daha küçüktür; bu sayede icrada ton farkı elde edilir. Her zaman sağ tarafa konan ve pest ses verene 'düm', solda durup daha tiz ses verene 'tek' denir. Bu bakır çanakların üstüne deri gerilmiştir. Eskiden düme deve derisi, teke ise eşek derisi gerilmesi âdetmiş. Kudüm, 'zahme' adı verilen orta ve yumuşak ağaçlardan mamül çubuklarla çalınırdı. İnce ve hafif olan zahmeler, çok uzun değildir. Bugün geleneğin aksine zahmelerin ucuna plastik susturucular takılmakta olup bu alışkanlık, kudümün karakteristik tonunu bozmaktadır. Kudümler bir zemin yahut sehpa üstünde çalınır. Zeminle kudüm arasına sabit durabilmesi

ve titreşimi engellemesi için deriden mamul simitler konur. Bazı kudümler meşin kaplıdır. Kudüm esas itibarıyla tekke enstrümanıdır. Yer yer klasik musikide de varlık göstermiştir. Tekke müziğinde ve özellikle Mevlevilikte ayin-i şeriflerde baştaçı edilmiştir. Öyle ki ayinin ana unsurlarından olan ney sazı olmasa ayin icra edilebilir, ancak kudüm olmadan ayin icrası mümkün görülmez. Tekkelerin kapanmasından sonra icracısı azalmış olan kudümün, 20. yüzyılın ikinci yarısında Galata Mevlevihanesi son kudümzenbaşı Sadettin Heper'in gayretleri sayesinde pek çok icracısı yetişmiştir. 21. yüzyıla erişen iki kudüm ustası olan Kani Karaca ve Nezih Uzel de Sadettin Heper'in talebeleridir.

Aşağıdaki QR karekodu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

Kudüm, 19. yüzyıl.
Mevlana Müzesi.

Rebab, 20. yüzyıl.
Mevlana Müzesi.

REBAP

İSLAM coğrafyasının genelinde kullanılmış bir müzik aletidir. Birbirinden ufak detaylarla ayrılarak bölgesel olarak isimlendirilir. Osmanlı zamanında 'keman' derken kastedilen enstrümana bugün 'rebap' diyoruz. Mevlevilerce kullanılmış ve değer görmüştür. Hatta Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in *Rebâbnâme* isimli nasihatname sayılabilecek bir mesnevisi vardır. Özellikle tekke müziğinde kullanılırdı. Hindistan cevizi kabuğundan bir ses kutusu, ince deriden yapılmış ses tablası ve metal ya da ahşap sapı vardır. Sapı soğan ya da Mevlevi sikkesi şeklinde bitirilir. Günümüzde bazı lutiyeler pirinç gibi metallerden de yapmaktadır. At kılından yapılan iki veya üç teli vardır. İcrası ve iyi ses çıkartarak çalması müşkül olduğundan icracısı da azdı. Cumhuriyet devrinde rebabın tekrar bir canlanma dönemi yaşadığını ve farklı tarzlara sahip rebap icracılarının yetiştiğini söyleyebiliriz. Mustafa Sunar, Sabahattin Volkan ve Cahit Gözkan, 20. yüzyılda yaşamış önde gelen rebap sanatçılarımızdandır.

Aşağıdaki QR karekodu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

